

МАЙСТЕР ВАСИЛЬ ТУРЧИНЯК — БУДІВНИЧИЙ ЦЕРКВИ СВ. ЮРІЯ В С. ДУЛІБИ СТРИЙСЬКОГО РАЙОНУ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРЕКАЗ*

© Тарас, Я., 2021

У публікації розглянута обширна історіографія, висвітлено сучасний стан дослідження життя і мистецької спадщини різьбяр-будівничого Василя Турчиняка зі с. Луг Надвірнянського району. Проаналізовано праці, присвячені В. Турчиняку, від кінця XIX ст. до сьогодення. Вказано, що вперше заговорили про майстра в кінці XIX ст. після того, як його робітню відвідав відомий громадський діяч і етнограф Володимир Шухевич. Встановлено, що дослідження творчості майстра В. Турчиняка активізувалися в кінці XX — на початку XXI ст. З'ясована джерельна база, на яку опираються дослідники його творчості.

З'ясовані недоречності, що мали місце в дослідженні творчості В. Турчиняка, які стосуються історико-етнографічного районування, ролі і місця архітекторів у проектуванні та будівництві церков у кінці XIX — на початку XX ст.

Детально проаналізовано участь В. Турчиняка, дулібської громади та майстрів у будівництві церкви св. Юрія в с. Дуліби.

Висвітлена роль отця М. Дацишина у воскресінні пам'яті про видатного майстра, в поширенні інформації про дулібську церкву св. Юрія.

Показано, на чому ґрунтувався талант майстра В. Турчиняка, що дозволяло йому органічно поєднувати архітектурно-конструктивні елементи з мистецькими, як він адаптував традиційну різьбу до вимог сакрального монументального мистецтва, створив самобутній стиль. З'ясовано, що майстер В. Турчиняк, як більшість народних майстрів, був наділений надприродними здібностями, як набули широкого розголосу його вірування, віщування, провидіння.

Констатовано, що в багатьох сьогоденішніх публікаціях ми маємо не дійсну історико-культурну реальність творчості В. Турчиняка, а різновид усного народного фольклору, в якому його постать обростає вагою, народ поетизує майстра, якого любить і хоче показати мудрішим за архітектора, інженера, гонорового пана.

Ключові слова: майстер В. Турчиняк, церква св. Юрія в Дулібах, Гуцульщина, Бойківщина.

Актуальність дослідження та аналіз публікацій

Із відновленням незалежності України особливо стрімко почала розвиватися національна просопографія. Завдяки пошукам дослідників у науковий дискурс вдалося повернути надзвичайної цінності відомості не тільки про наших державних діячів, а й про людей, які творили українську

* Ідея написання даної статті з'явилася під час опрацювання джерел для історико-культурного нарису про с. Дуліби Стрийського району. У публікаціях, присвячених майстрові В. Турчиняку, зведенню ним дулібської церкви св. Юрія, є ряд положень, на які я як історик, архітектор повинен прореагувати, висвітлити своє бачення цієї постаті. У даній статті я не торкаюсь написаної мною загальної історії церкви і пов'язаних з нею священиків та визначних особистостей.

культуру. Особливе місце серед них займають майстри-будівничі — творці сакральних споруд, що належать до архітектурно-мистецької спадщини України. Одним із видатних народних майстрів кінця XIX — початку XX ст. був гуцульський майстер Василь Турчиняк, який вніс вагомий вклад у декорування екстер'єрів церков та у виготовлення предметів церковного інтер'єру.

Існує низка публікацій, як наукових так і науково-популярних, про життя, творчий талант будівничого церков, різьбяр іконостасів та ікон Василя Турчиняка³.

Вперше про різьбяр з с. Луг на Станіславщині заговорили в кінці XIX ст. після того, як його робітню відвідав відомий громадський діяч і етнограф Володимир Шухевич. Майстер тоді робив переважно різні предмети побуту — різьблені столи, шафи, бюра. Особливу увагу В. Шухевича привернуло мистецьке виконання Турчиняком ікони Божої Матері, чутки про яку в той час розійшлися далеко поза межами села. Володимир Шухевич тоді написав у найпопулярнішій на Галичині газеті «Діло» статтю про В. Турчиняка (Шухевич, 1899, с.3)

Польська преса не могла не згадати В. Турчиняка після того, як він мініатюрну модель церкви, виготовлену з тису, подарував Ігнатію Мосціцькому (1867—1946), хіміку, професору Львівської політехніки, в 1926—1929 рр. — президенту Республіки Польща. У польському часопису «Хроніка ілюстрована Нового Віку» 9.02.1936 р. була поміщена фотографія майстра біля виготовленого ним макету церкви та коротка довідка про нього такого змісту: «Wasył Turczyniak, 72-letni hucul z górskiej wioski Łuh, gminy Jaremcze, przesłał w upominku imieninowym Panu Prezydentowi słiczną rzeźbę cerkiewki z drewna limbowego» («Василь Турчиняк, 72-річний гуцул із гірського села Луг гміни Яремче надіслав Панові Президентові у подарунок на іменини гарної різьби церковцю з тисового дерева») (*Kronika Ilustrowana: dodatek tygodniowy «Wieku Nowego»*, 1936).

Після низки публікацій про Василя Турчиняка у 1938 р. мистецтвознавець і публіцист Г. Лагодинська двічі відвідує с. Луг Надвірнянського району і зустрічається з ним особисто. Вона вперше дала мистецьку характеристику його творчості, описала все, що виконав В. Турчиняк в інтер'єрі церкви Івана Богослова в с. Луг. Своє бачення творчості майстра Турчиняка авторка виклала в часопису «Наша Батьківщина» — органі українського краєзнавчого туристичного товариства «Плай». З її розлогої статті «Скарби мистецтва у глухій закутині» ми дізнаємося: про місцевість, у якій В. Турчиняк народився, «де душі мужів первісні і незіпсовані, між народом багато давніх переказів та співанок»; про церкву св. Івана Богослова, яка була до 1911 р., та будівництво нової п'ятибанної, особливу увагу звертає на іконостас, «цілий різьблений»; «царські ворота чудової ніжної роботи..., постаті бічних дияконських дверей — все прегарна плоскорізьба». Вона як мистецтвознавець відзначає, що «різьба Турчиняка помітна тим, що він не вживає ніяких прикрас скляних, металевих, які поширилися серед гуцульських різьбарів, цим він оригінальний і його роботи мають тому виразні прикмети чистого мистецтва» (Лагодинська, 1938, с.259—260).

Василь Турчиняк зажив слави ще при житті, тому радянські наукові видання не могли відправити його в небуття через те, що будував церкви, виготовляв іконостаси, престולי, святі ікони, мусіли дати про нього інформацію. «Українська радянська енциклопедія» подає нам такі відомості: «Турчинюк (Турчиняк) Василь Іванович (1864—25.VII.1939 рр.) — український народний майстер монументально-декоративної плоскорізьби. Народився в селі Лузі тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської області. Художньо оформляв будинки, іконостаси в селах Яблониця, Луг, Стримба, Верхній Майдан, Ворохта на Гуцульщині» (УРЕ, ред., 1964, с.38). УРЕ не дає інформації про те, що він будував церкви.

Не могла радянська преса обійти 100-ліття з дня його народження. У газеті «Львівська правда» була опублікована стаття «Такою була його доля», яка в стилі радянської пропаганди розповідає про злиденне життя Турчиняків, про будівництво Василем Турчиняком Луго-Делятинської церкви та те,

³ У публікаціях існує два написання прізвища майстра — Турченяк і Турчинюк деякі автори вживають паралельно з вищевказаними прізвище Турчин. Зауважимо, що прізвища Турчиннюк, Турчиняк є патронімічні утворення від прізвища Турчин і синонімічні до Турчиненко.

що за роботу йому обіцяли шмат монастирської землі, але церковні власті свої обіцянки не виконали (*Львовская правда*, 1964). Нужденним зображає будинок майстра у повісті «Доля Василя Турича» Г. Кирилюк (Кирилюк, 1957), хоча жив В. Турчиняк у добротному будинку, мав два ряди образів. (Флис, 2011; 2016) У всіх публікаціях радянського часу про В. Турчиняка побачимо ідеологічний намул.

В радянські часи була перша спроба проаналізувати творчість Василя Турчиняка мистецтвознавцем Ю. Лащуком. Його «Обстеження творчості народного архітектора й різьбяр-декоратора з Прикарпаття» в силу ідеологічних причин не було опубліковано (Лащук, 1955).

Не обділила увагою В. Турчиняка українська діаспора, яка помістила про нього дані в Енциклопедії Українознавства (*Енциклопедія Українознавства*, 2000, с.3288).

Найбільше публікацій, присвячених В. Турчиняку, з'являється в роки незалежності України. У художній формі з цитуванням Г. Лагодинської розповідає про становлення і творчість В. Турчиняка Галина Пуга (1992). Про нього є відомості в енциклопедичних словниках і покажчиках «Митці України» (*Митці України: Енциклопедичний довідник*, 1992, с.391), «Мистецтво України» (*Мистецтво України: Біографічний довідник*, 1997, с.595), він фігурує в словниках народних будівничих (Вуйцик та Слободян, 2001, с.593—594; Могитич, 1999, с.517—518). Його таланту різьбяр присвячені статті А. Дем'янчука (1994), В. Клапчука (1996), О. Петрашук (1994), Б. Тимківа (2009, с.122), умінню самостійно «направляти верхи» — стаття Я. Кравченка (1991). До 150-ліття з дня народження Василя Турчиняка була опублікована стаття Б. Скаврона (2014) «НепрОстий гуцульський майстер», в якій коротко представлене становлення та творчість різьбяр та будівничого церков.

У статті С. Голінея «Будівничий, майстер сакральної різьби, а чи «делятинський вішун?» висвітлюється не тільки талант будівничого дерев'яних церков та різьбяр, особлива увага в ній приділена його «віщуванню» — передбаченню щодо долі рідного с. Луг та умінню виконувати макети церков.

Інформацію про будівництво ц. св. Івана Богослова в с. Луг подає С. Флис (2010-2011): хто перекрив бляхою святиню, опис іконостаса адвокатом з Надвірної В. Банахом та де він сьогодні знаходиться, які техніки й мотиви традиційної різьби використовував при різьбленні іконостасу; робить висновок, що «численні роботи майстра з Лугу — одна з найяскравіших і найпрекрасніших пам'яток сакрального мистецтва Галичини XIX — початку XX ст.».

Про майстра ми можемо дізнатися з інтернет-сторінок Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Дулібської сільської ради (про будівничого церкви св. Юрія в цьому селі). На сайті музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття В. Турчиняк представлений як «унікальний народний майстер-будівничий, архітектор, різьбяр, винахідник. Працював у техніці «сухої» плоскої різьби, інкрустації, інтарсії, рельєфної та круглої різьби» (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, 2021).

По мистецькій творчості В. Турчиняка була захищена кандидатська дисертація Вікторії Типчук та написана низка статей, в яких розглянута архітектурна спадщина, мистецькі традиції і новаторство у творчості майстра (Типчук, 1998; 2002; 2000a; 2000b; 2000c).

Про дулібську церкву, її архітектуру, особливо про інтер'єр також написано немало. Про неї Р. Корогодський писав так: «кожна функціонально-ритуальна частина інтер'єру церкви, її деталі заворюють первісною красою, полонять художньою правдою» (Корогодський, 1992).

Характерним особливостям архітектурного вирішення присвячена стаття Л. Чень і С. Попової (2012) «Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району».

Виклад основного матеріалу

Автори, які писали про В. Турчиняка, в основному опираються на публікації, що з'явилися за його життя, на зібрані отцем Михайлом Дацишином матеріали про майстра від інформаторів, які пам'ятають будівництво ним церкви в с. Дуліби. Красзнавці в своїх працях опираються на опубліковані статті та народні оповіді і перекази, які в своїй основі передбачають домисел, а на відстані часу можуть обростати новими деталями щодо здібностей майстра.

Більшість авторів, які пишуть про В. Турчиняка, вказують, що він був творцем проектів багатьох збудованих церков. Так, Г. Лагодинська вказує, що план церкви св. Івана Богослова в с. Лузі «виготовив інженер В. Фільоус із Коломиї на основі проекту Василя Турчиняка» (Лагодинська, 1938, с.259). Повторюють Г. Лагодинську багато авторів (Вуйчик та Слободян, 2001, с.593; Флис, 2010-2011, с. 49). Згідно з Б. Скавроном, «справою всього його життя стала п'ятибанна церква в рідному Лузі, яку за проектом Турчинюка збудував коломийський інженер Фільоус у 1911 році» (Скаврон, 2014). Про це також пише Степан Голіней: «у центрі села [Луг. — Я.Т.] стояла неперевершеної краси, не надто велика дерев'яна п'ятибанна церква, збудована в 1911 р. за проектом його мешканця Василя Турчиняка». Згідно з В. Типчук, «креслення лагодився зробити архітектор з Коломиї В. Фільоус на основі оригінального задуму Василя Турчиняка» (Типчук, 2000а). За І. Мельником, «офіційний проект храму розробив архітектор з Коломиї В. Фільоус, дотримуючись оригінального задуму народного майстра В. Турчиняка» (Мельник, 2017, с.1174).

Інтернет-сторінка Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття стверджує, що В. Турчиняк за власними ескізами збудував церкви у селах Луг, Стримба, Ворохта, Верхній Майдан, Дуліби та Грушів (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, 2021).

У всіх публікаціях про церкву св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району стверджується, що вона є «оригінальною, зведена майстром В. Турченяком» (Корогодський, 1992). Деякі автори вказують, що «він коректував будівельників із Варшави, Відня, а навіть і Риму».

Про те, що В. Турчиняк не міг робити проекти церков, ескізи скульптур, іконостасів маємо багато фактів. Насамперед, про це свідчить те, що він був неграмотний. «Через нестатки родини не мав змоги отримати освіти — до кінця свого життя так і залишився неписьменним, лише самотужки вивчивши латинську абетку» (Типчук, 2000а, с.181).

«Коли дали йому план будови церкви в с. Дуліби, затверджений староством, навіть не глянув на нього, а сказав: «Нащо мені цих паперів? Я на них і так не розуміюся»⁴. Не робив ескізів Турчиняк, коли виконував фігури Святих. Про це свідчить його конфлікт зі священником, який розгнівався на Турчиняка за те, що він різьбив фігуру святого Миколая на престолі без попередньо виготовленого ескізу і, на його думку, порушував пропорції.

Необхідно зазначити, що за австрійськими, а пізніше польськими законами будівництво можна було розпочати тільки за проектом дипломованого архітектора, інженера, його треба було також затвердити староством та у церковній владі. Не міг В. Турчиняк розпочати будівництво церкви, якби не було такого проекту.

Про авторство оригінальних архітектурних задумів дерев'яних церков, які використовували архітектори в своїх проектах і за якими будував В. Турчиняк, сьогодні може свідчити аналіз його макетів та архітектурно-декоративні мотиви, які він використовував у вирішенні інтер'єрів. В макеті церкви, яку майстер подарував президентові Польщі Ігнатію Мосціцькому, в кіоті, на павуку та в бічних престолах церкви св. Юрія в Дулібах ми побачимо видовжені по висоті та різні за формою бані. Подібні рішення бань ми не спостерігаємо в жодній існуючій церкві, з якою пов'язана творчість В. Турчиняка, та в українській церковній архітектурі загалом. В макеті дулібської церкви та в рішеннях престолів, павука, кіота ми виявимо мотиви, які нам нагадують храм Василя Блаженного в Москві.

⁴ Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дацишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, в м. Стрий.

Рис. 1. Майстер В. Турчиняк біля макету церкви

За дослідженнями С. Флис (2011) і Т. Прохаська, «його улюбленим архітектурним витвором був собор Василя Блаженного з банями, що не повторялися, який Турчиняк побачив на фотографії». Про те, що Василь Турчиняк бачив фото цього храму, стверджує Романа Корогодський (Корогодський, 1992). Він не був обтяжений релігійними догмами й комплексами і без жодних світоглядних застережень розпочав утілювати ідею стилістичного оновлення бань.

У макеті церкви ми також побачимо приклади використання кокошника, який застосовується для переходу від четверика до восьмигранного барабана. Кокошники мали місце в дерев'яному та кам'яному будівництві від другої половини XIX ст. у спорудах неоросійського стилю, вони є однією з ознак російського церковного стилю і не вживались в українській дерев'яній архітектурі. З аналізу видно, що головним для майстра Василя Турчиняка було максимально декорувати свій твір. На макеті немає традиційного для української дерев'яної церкви піддашся, натомість вона по всьому периметру удекорована причілками, що завершуються мініатюрними баньками, а стіна внизу членована великою кількістю випустів.

Необхідно зауважити, що збудувати церкву згідно макета В. Турчиняка ніхто би не наважився. По-перше, в нього закладені значні конструктивні проблеми у вирішенні верхів. Треба було на кожному рамені поставити крім основної бані ще чотири декоративні, які її оточують. Згідно макету верх церкви мав мати 5 основних різних за формою бань та 20 декоративних. По-друге, в натурі реалізувати велику кількість декору, який присутній у вирішенні верхів стін, неможливо. По-третє, дане архітектурне вирішення не знайшло би підтримки суспільства, архітекторів, воно суперечило виробленому на початку XX ст. образу української церкви.

З вище викладеного можна зробити висновок, що Турчиняк реалізовував проекти, які були запроектовані архітекторами, покращував їх шляхом декорування окремих елементів. Так він на кожній грані восьмигранного залому центральної бані церкви св. Юрія в Дулібах поставив трикутні фронтони на зразок кокошників. Як майстер декоративного різьблення, він перший побачив можливість використати для різьблення гладенькі екстер'єрні стіни під піддашшям, застосував для їх декорації орнаментальні багатораменні хрести. Велика його заслуга в декоруванні інтер'єрів та екстер'єрів дерев'яних церков.

Проаналізувавши публікації, ми не побачимо в них жодної інформації про інженерів, архітекторів, за проектами яких будував церкви майстер, зазначено лише, що вони будувалися згідно з «оригінальним задумом В. Турчиняка», виходить, що інженери були виконавцями його архітектурних ідей. Тут ми маємо ще етичну сторону: безграмотний майстер дає завдання професійним архітекторам, інженерам розробляти креслення для будівництва придуманих ним церков. Виникає питання, яким чином відбувається передача задумів В. Турчиняка професійним архітекторам. Зробивши з майстра В. Турчиняка обдарованого будівничого-архітектора, «який мав яскраво виражений авторський стиль, будував гуцульські дерев'яні храми» (Типчук, 1998, с.529), представивши його як «унікального народного майстра-будівничого, архітектора, різьбяра, винахідника» (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, 2021), деякі автори почали аналізувати церкви, збудовані ним за проектом професійних архітекторів, які не є творіннями народної архітектури, шукати аналогії в гуцульській та бойківських школах народної архітектури.

Найбільше в аналізі творчості В. Турчиняка вражають твердження, що Дулібська церква св. Юрія, «хоч зведена на території Бойківщини, але, на відміну від бойківських тридільних церков належить до типових гуцульських хрещатих у плані, перекритих п'ятьма куполами церков зрубної конструкції», «храм зведений відповідно до традиційних гуцульських церков зрубної конструкції», що «церкви характерні для етнографічної зони Гуцульщини, були збудовані на землях Бойківщини, де існували зовсім інші конструктивні підходи до спорудження церков» (Типчук, 1998, с.530—531; Типчук, 2005, с.14). «На Бойківщині на початку XX ст. народним гуцульський майстром Василем Турчиняком було збудовано дві церкви (Святого Юрія в Дулібах та Святого Симеона Стовпника в Грушеві Львівської області)» (Типчук, 2007, с.37). Згідно з іншими авторами, «за композицією та характером архітектурних форм Юрівська церква в Дулібах В. Турчиняка має зміни вертикальних співвідношень об'ємів споруди, що наближає її до бойківського будівництва» (Чень та Попова, 2012, с.94).

Рис.2. Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району.

Такі порівняння є недоречними. По-перше, с. Дуліби Стрийського району і с. Грушова-Красне Дрогобицького району не знаходяться в межах історико-етнографічного району Бойківщина.

По-друге, хрещаті церкви будували не тільки на Гуцульщині, а й в інших історико-етнографічних районах України, вони не є творіння гуцульської школи народного храмового будівництва. Дулібська церква св. Юрія не має головних архітектурно-планувальних ознак, характерних для гуцульської школи народного храмового будівництва (Тарас, 2007, с.411—429).

Необхідно звернути увагу і на те, що хрещаті церкви на Боківщині між річками Сукіль та Лімницею (сс. Слобода Болахівська, 1700 р.; Липа, 1720 р.; Князівське, 1774 р.; Тисів, 1783 р.; Витвиця, 1824 р.; Ценява, 1745 р.) з'явилися в місцевостях, де раніше були середньовічні монастирі (Гошів, Болахів, Грабів, Довжки, Чорний Діл, Спас), відносяться до об'єктів, архітектура яких визначена за

вимогами монастирів. Ця група хрещатих церков окреслена як болехівсько-долинсько-перегінська група.

По-третє, хрещаті церкви відомі на Стрийщині зі середини XIX ст. (церква св. Івана Хрестителя в с. Довголука, 1855). Їх в кінці XIX — на початку XX ст. у Галичині проектували професійні архітектори: Ю. Захареви́ч (Єзупіль, 1888), В. Нагірний (Завадка, 1887; Риків, 1888; Вістова, 1889; Перегінське, 1894; Чортовець, 1906; Довпотів, 1907; Слобода Долинська, 1908); О. Лушпинський (Тисмениця, 1922; Панчин, 1925; Ісаків, 1925; Королівка, 1926); Є. Нагірний (Торговиця, 1924; Дубшари, 1925; Турка, 1927; Іванівка, 1927; Ріпне, 1932), Л. Левинський (Старий Угринів, 1923; Крихівці, 1928; Ямниця, 1932; Лужки, 1933; Заріччя, 1938), М. Кауфман (Блюдни́ки, 1927), А. Каменобродський (Підшумля́нці, 1933), Р. Грицай (Фрага, 1933; Сарники, 1937).

Доречно згадати і те, що на Гуцульщині в другій половині XIX ст. народні майстри будують церкви за проектами дипломованих архітекторів та інженерів. Церква в с. Микуличин у 1868 р. збудована народними майстрами за проектом цісарського інженера-архітектора Надвірнянського повітового уряду Я. Чачковського.

На початку XX ст. дерев'яні церкви не тільки будуються, вже реставруються за проектами архітекторів. Так, церква в с. Гвізд у 1903 р. реставрувалася за проектом коломийського архітектора К. Янецького. Запроектовані архітекторами церкви зводились народними майстрами під наглядом дипломованих спеціалістів.

Коли будувалась церква в с. Дуліби, це був час появи нових об'ємно-планувальних рішень, які визріли в архітектурному середовищі в кінці XIX — на початку XX ст. Професійні архітектори шукають рішення притвору, бань, зв'язок з декоративним мистецтвом.

По-четверте, приписувати народним майстрам авторство церков, збудованих ними за проектами фахових архітекторів, не коректно. Наприклад, церкву в с. Климець на Бойківщині збудував майстер Лука Снігур у 1925 р. за проектом архітектора Лева Левинського, але ніхто не приписує її авторство майстрові Л. Снігуру і не аналізує в одному ряду церкви, збудовані ним на основі бойківської школи народного храмового будівництва, та церкви за архітектурними задумами професійних архітекторів (Тарас, 2018, с.163).

Коли є автор проекту, професійний інженер, архітектор, необхідно у всіх випадках вказувати, що «проект церкви св. Юрія в с. Дуліби виготовив архітектор В. Дидинський, а будівництво здійснив В. Турчиняк» або «коштом громади майстер В. Турчиняк за проектом інженера В. Дидинського збудував церкву».

По-п'яте, церква в с. Стримба не є «зведена за хрестовим планом» (Типчук, 2005, с.16). Це тридільна одноверха церква, яка мала широке розповсюдження в Україні. Її відрізняє від традиційної одноверхої тридільної церкви те, що у зв'язку з необхідністю вмістити більше парафіян, у ній замість квадратної нави запроектували прямокутну, рамена якої на півдні та півночі виходять далі за площину стін бабинця та вівтаря, при цьому зберегли повністю об'ємно-просторове рішення, характерне для цього типу церкви. Аналіз її з позиції хрещатої церкви дає такі недоречні результати, що «характерною прикметою екстер'єру даної церкви є відсутність причілка над боковими зрубами приділів, порушення рівноваги», «майстер-будівничий порушив симетричність і «безфасадність» культової споруди і цим самим не дотримався традиції» (Типчук, 2005, с.12).

Не коректно також робити висновок, що церкви, «зведені Василем Турчиняком поряд зі сталими архітектурно-стилістичними ознаками, вирізняються різноманіттям планів. При спорудженні кожної церкви народний майстер дотримувався давніх методів дерев'яного церковного будівництва, однак застосовував їх творчо, а подекуди й зовсім несподівано» (Типчук, 2000а, с.186).

Дійсно, вони відрізняються тому, що церква в с. Стримба збудована 1835 р. не В. Турчиняком (його ще не було на світі), а майстром Михайлом Момотом, про це свідчить різьблений напис на одвірку «Року: 1835: Мѣхаль Момот майстеръ» (Громик та Слободян, 2017, с.324). Іконостас для цієї церкви виготовив В. Турчиняк (1930—1932 рр.). Не є творінням В. Турчиняка церква св. Миколи у Верхньому Майдані (1906). Він її не будував, виготовив для неї в 1932—1934 рр. іконостас. Архітектура цієї церкви є творінням гуцульської школи народного храмового будівництва. Взірці

хрещатих церков ми маємо в багатьох селах Гуцульщини, Покуття, Опілля (церкви в селах Глинка 1651, Пістинь 1861, Акрешори 1899, Верхній Ясень 1882, Ганів 1894, Острия 1884, Лісна Тарнавиця 1904, Бережниця 1921).

Образ В. Турчиняка як будівничого церков і автора їх проєктів був створений мистецтвознавцями, які вивчають народне мистецтво і для яких метою є показати унікальність народного майстра.

Необхідно зазначити, що поважні видання та вчені вказують, що він був «народним різьбарем, меблярем і будівничим з с. Луги Богородчанського повіту (Галичина). Виготовляв іконостаси та інтер'єри для церков на Гуцульщині (у Яблониці і Ворохті) і на Передкарпатті (у Стримбі, Майдані Горішньому, Лузі), оздоблені різьбленням, барельєфами та круглою скульптурою» (*Енциклопедія Українознавства*, 2000, с.3288).

Дослідник гуцульської архітектури Іван Могитич у словнику «Гуцульські майстри будівничі» вказує, що Турчиняк Василь — «будівничий і різьбяр. Збудував церкви 1923 р. св. Юрія у Дулібах біля Стрия, 1923 р. Собору Богородиці у Грушеві-Красне біля Дрогобича [...] Іконостаси та інтер'єри в церквах сіл Яблониці (1895—1904), Майдана (1932), Стримби (1930—1932), Луга (1939), Ворохти (1936—1938), Биткова, Ділятина» (Могитич, 1999, с.518).

Дійсно, В. Турчиняк був будівничим церков, створював декоративні шати до інтер'єрів ним же збудованих церков. Він відрізнявся від інших майстрів тим, що паралельно з будівництвом або після нього особисто займався виготовленням іконостасів для церков, які будував, оздоблював інтер'єри та екстер'єри різьбою.

«Традиційну різьбу вдало адаптував до вимог канонічного сакрального монументального мистецтва, створюючи власний самобутній стиль декоративної пластики» (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, 2021). Він на гладенькій поверхні припасованих брусів стін екстер'єру вирізав великі орнаментальні композиції, які гуцули називають многохресниками. В церкві св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району ми маємо п'ять многохресників на зрубках, які утворюють хрест, і кожен з них відмінний від інших. Многохресники мають розмір 1,3 × 1,5 м, їх графічна схема складається з виділеного мотиву «зірка» чи «ружа», оточеного «зубцями», «лускою», «віконцями», «сіканцями», сіткою «ільчастого письма» (Типчук, 2002).

Рис.3. Многохресники на зрубках піддашся церкви св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району.

За дослідженням В. Типчук, «унікальними в декорі церков у Дулібах та Грушеві є монументальні багатораменні хрести, виконані у техніці плоскорізьби на стінах зрубів підопасання [...] Багатораменні

хрести на стінах нижнього ярусу церкви є вдалим використанням різьблення в оформленні екстер'єру церкви, невластиве для дерев'яних споруд», «є унікальними в оздобленні екстер'єру храмів» (Типчук, 2007, с.37, Дацишин, 2015).

Такого підходу до екстер'єрного оздоблення нижнього ярусу зрубу (підопасання) плоскою різьбою ми не маємо більше ніде в сакральному дерев'яному будівництві України, крім церков, які будував Турчиняк.

Талант його полягав у тому, що він по природі був скульптором, який «ліпив» з дерева, відчував його внутрішню і зовнішню будову, структуру, декоративно-художні можливості. Це дозволяло йому у своєму творінні органічно поєднувати архітектурно-конструктивні елементи з мистецькими.

Рис. 4. Майстер В. Турчиняк презентує скульптуру Ісуса Христа.

Найбільшим пропагандистом та шанувальником творчості В. Турчиняка був отець Михайло Дацишин, який був парохом церкви св. Юрія у 1961—1993 роках. Він зібрав максимум інформації про цього майстра з Гуцульщини і всіляко поширював її, старався зберегти його творіння. Отець М. Дацишин казав: «Є дві помітні церкви, побудовані цим великим майстром: в Грушеві Дрогобицького району та у нас в Дулібах... Але по зовнішньому оформленню можна відразу пізнати почерк Турчиняка» (Дацишин, 2015, с.72).

Фактично, о. Дацишин воскресив пам'ять про видатного майстра. Поштовхом до цього була зустріч в 1991 р. Романа Корогодського з о. М. Дацишином у дулібській церкві св. Юрія. Після цієї зустрічі з'явилася стаття Р. Корогодського «Відродження джерел», в якій проаналізована творчість В. Турчиняка і вперше представлена хроніка будівництва церкви св. Юрія, зібрана отцем М. Дацишином (Корогодський, 1992).

У статтях, написаних про В. Турчиняка після 1992 р., спогади о. М. Дацишина подаються порізному. Для достовірності процитуємо польові матеріали, зібрані отцем М. Дацишином, щоб побачити, як відбувалося будівництво церкви та як характеризувала майстра-будівничого дулібська громада.

«Коли громада села почала будувати нову церкву в Дулібах, шукали майстра. Від добрих людей парафіяни почули, що біля Делятина, в селі Лузі на Станіславщині живе майстер, який будує унікальні дерев'яні церкви. Поїхав туди війт села Микола Сушко, оглянути котрусь із збудованих ним церкву. Після оглядин церква збудована Василем Турчиняком війту Дуліб сподобалась. І тому з ним

домовились щодо будови церкви на Дулібах. Яке ж було здивування парафіян села, коли на будову приїхав простецький чоловік в гуцульському строю, і як показалося спершого погляду, навіть не грамотний. Коли отець Петро Шанковський дав йому проект і план будови церкви, затверджений старостом села, чоловік навіть не глянув на нього, а сказав «Нащо мені цих паперів? Я в них і так не розуміюся»⁵.

По весні 1921 року розпочали будову нової церкви. Василя Турчиняка ті, що з ним працювали, і всі селяни села Дуліб та Грабівців, вважали за незвичну (дивну) людину, яка мала своєрідні вірування, дивні відчуття, гіпнотичний вплив на інших людей (Корогодський, 1992, с.39). Коли майстер приїхав до села будувати церкву, то перші 2—3 тижні нічого не робив. На запитання парафіян, чому не береться до роботи, сказав: «Треба зачекати, аж поки хтось у селі з поважних людей помре, тоді робота добре піде, не буде нещасного випадку на будівництві» (Корогодський, 1992, с.39). І дійсно, скоро в селі помирає тодішній війт села Микола Сушко, після похорону війта Турчиняк розпорядився про початок робіт на будові. За роки будови церкви, хоч і траплялось, що дехто падав з риштування, але серйозних травм і пошкоджень ніхто не дістав.

Під час будівництва Турчиняк членам своєї бригади роз'яснював все з ранку, що мають за день зробити, чим мають робити, де що брати. І всі вони виконували його розпорядження так справно, неначе були загипнотизовані, хоч ніхто з них до цього на великій будові не працював.

Сам Турчиняк під час будівництва церкви цілими днями різьбив. Всі різьби робив сам. Його роботи в церкві: павук, кіот, горнє сідалище, бічні престולי, двері зі всіх сторін, різьблений бабинець, хрести на стінах зовні (екстер'єрні), хори (театральні). Всі різьби простенькі, але так на всі лади варійовані, що подиву гідно від фантазії простої людини (Корогодський, 1992, с.39). Тут варто нагадати, що Василь Турчиняк був не лише неписьменним, але ще й не вмів до цього ж малювати, зате добре уявляв, якою мала бути його різьба. Зокрема, «Дулиш Стефан (один із чотирьох братів, що брали активну участь у побудові церкви від початку до кінця) твердить, що Турчиняк ніколи не робив на дереві рисунку, а відразу різьбив, хоч різьба була складна, як наприклад, різьба Ісуса Христа на дверцях кивота»⁶.

⁵ Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дацишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, в м. Стрий.

⁶ Матеріали з особистого архіву отця Михайла Дацишина, настоятеля храму св. Юрія (1961—1993). Зберігаються в його доньки, пані Марти, в м. Стрий.

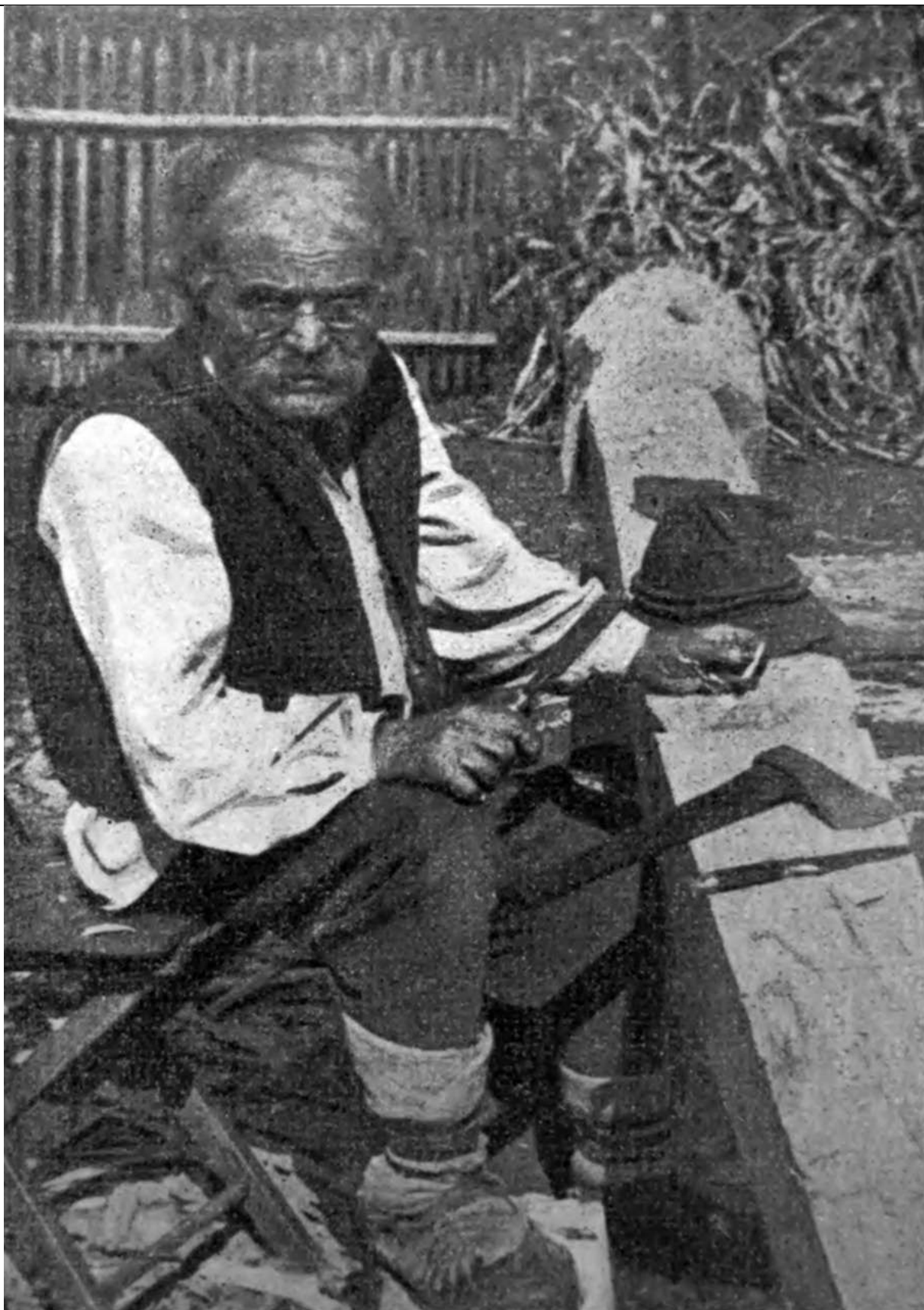

Рис.5. Майстер В. Турчиняк за роботою.

Віддавши належне Василю Турчиняку, не треба забувати, що він працював з дулібськими майстрами, які добре знали на будові. Це Федір Дулиш 1881 р.н., Стефан Дулиш 1900 р.н., а також Микола Синюра, Федір Рішко і Григорій Коник. Родина будівельних майстрів Дулишів будувала

церкву в с. Грушова-Красне (1922—1923 рр.), про що свідчать старожили цього села та вирізаний на арці хорів напис «Дулиш Дуліби». Внесок дулібських майстрів в сакральне народне будівництво не вивчений і не оцінений.

При перекритті бані над навою бляхою в серпні 2020 р. та заміні на ній сигнатурки на дошці майстри знайшли напис олівцем *Степан Дулиш*⁷. Цей факт свідчить про те, що дулібські майстри зводили найскладніші складові церкви: бані, підбанники, дах.

Церковними провізорами на той час були Федір Коник, Григорій Корчак (він же і війт), Петро Бунік, Дмитро Олійник, Микола Тимчій, Гнат Тивонович, Федір Мелень, Петро Матійців, Стефан Тимчій із села Грабовець, Юрко Опришко і Василь Боженко.

За спогадами Михайла Кулешника, «закладали церкву Гринь Корчак та Стефан Тимчій, а майстром був бойчак з горів. Донька Анна з дому Корчака носила їсти майстрам»⁸. Зазначимо, що дулібчани всіх, хто був з горів, називали бойчаками, себе ніколи не відносили до бойків. Як у XIX — XX ст., так і сьогодні, якби хтось в розмові з дулібчанами назвав їх бойками, це було би для них великою образою.

Необхідно звернути увагу ще на одну особливість майстра В. Турчиняка, про яку ми вже зазначали раніше — він був дивною людиною, яка мала своєрідні вірування. Ця характеристика життєдіяльності А. Турчиняка останнім часом набула широкого розголосу. На Гуцульщині його називали непрОстим делятинським віщуном, в інших місцевостях — дивною людиною. Його дивацтва, віщування сьогодні одержали різні форми їх переказів. У переказах вони обросли певними деталями. Більшість з цих переказів з'явилася в роки незалежності.

Двоюрідна сестра Василя Турчиняка Зузя розповіла про те, що він «родився з Богом-духом. Якщо виконував складної інженерної конструкції споруди при будівництві церков чи мостів, обов'язково тер чоло кулаком, молився, лягав і «засинав» на 5—7 хвилин. Після цього брався за втілення своєї ідеї в будівництво, був дуже активний і з молитвою виконував усі задумані, навіть ще не знані для нього самого будівельні, архітектурні чи різьбярські роботи».

Ми також маємо сюжет про майстра, над яким хотів поглузувати гоноровитий інженер. Василь Турчиняк у Ланчині, на «цісарській» дорозі побачив будівельників, які починали спорудження мосту під керівництвом запрошеного сільською управою відомого інженера-поляка. Однак, справа не клеїлась. Не могли закласти перший шар підмурівку («перший камінь»). «Саме на цей момент нагодився Василь Турчиняк з порадами. Та його не сприймали серйозно. Гоноровитий інженер з іронією поставився до «простакуватого дідка», мовляв, якщо такий мудрий, то зумій закласти перший камінь. Та й пішов. Коли через кілька годин повернувся, то побачив на дошці дрімаючого дідка, а на другій дошці — ескіз моста з практичними рекомендаціям як його робити, а ще, побачивши, як майстерно «вмостився» у викопане «гніздо» перший камінь (ніби тут вродився) не повірив, що все це зробив оцей «приблудний» сплячий дідок. Тим часом Василь Турчиняк «прокинувся» і почав вимагати свій скромний зарібок. А коли повернувся, то побачив на значно більшій дошці карикатуру на себе... Будівельники, звичайно, підняли інженера на кпини (карикатура була копією з виду інженера), і тоді він знайшов «дідка», виплатив йому за роботу та ще й додатковий гонорар». В цьому сюжеті ми бачимо В. Турчиняка, який, будучи неграмотним, вміє на дошці вирізати чи викреслити «ескіз моста з практичними рекомендаціями, як його робити», тобто, ідеалізацію образу майстра.

Також є кілька історій про приручених В. Турчиняком ворон. Згідно з Б. Скавроном, в хаті В. Турчиняка «жила ворона, яку він навчив говорити кілька слів» (Скаврон, 2014). За іншими переказами, він «як авгур спостерігав за польотом трьох приручених містичних ворон, що любили сідати в нього на плечах» (Флис, С., 2010-2011, с.51).

Опираючись на свідчення односельчан, С. Голіней вказує, що В. Турчиняк «розмовляв з воронами, знав їх мову». «Три ворони завжди відкликались на його поклик, сідали на руку чи плече,

⁷ Записано 14 серпня 2020 р. від Кікера Ярослава Григоровича, 1951 р.н. в с. Дуліби Стрийського району.

⁸ Записано 8 вересня 2003 від Кулешника Михайла Івановича, 1907 р.н. в с. Дуліби Стрийського району.

уважно вислуховували його «повчання» і виконували його волю. Були вони і на його похороні, упродовж трьох діб не лишали могилу і хрест та сумно каркали, накликавши зграю інших ворон. Потім довго кружляли над його обійстям, «попрощалися» з могилою і зникли назавжди. Очевидці стверджують, що прощання це виявилось дуже сумне: ворони голосили, як люди, скликавши силу-силенну різного птаства. Вони не «служили» нікому ні з його родини, ані сусідів. Навіть не приймали корму від «чужих».

В. Турчиняк мав дар провидіння, це стверджують багато авторів, найбільше його пророцтво було щодо рідного села. Він за 15 років передбачив, що прийде в наші краї чорна сила (російська військова машина), яка зітре з лиця землі село Луг. Це пророцтво він висловив своїй невістці Анні: «Знаєш, Анно, нашого села не буде, а он там, — і показав далі в гори, — будуть великі кам'яниці. Там, де місто було вовки вити будуть, а де вовки вили — місто буде» (Скаврон, 2014). Це пророцтво щодо долі рідного села та церкви він також віщував у розмовах з односельчанами, казав, що до нашої церкви заганятимуть коней і що на місці села побудуть місто, обгороджене колючим дротом.

Після Другої світової війни мешканців с. Луг виселили з рідних домівок, село стерли з лиця землі, російська військова машина на його місці збудувала військове містечко під таємничою назвою «Зона» — сховок для ядерної зброї.

Василь Турчиняк був також забобонним. Коли він покривав гонтою церкву на Коломийщині, «необачливо він разом з гонтою прибиває палець, і тут же припиняє роботу. Не допомогли ніякі умовляння і збільшення платні. «Це бісячий знак, — сказав він, — цю церкву перекриватиме інший майстер-будівничий».

Будівництво церкви св. Юрія в с. Дуліби майстром В. Турчиняком також пов'язане з певними історіями, які свідчать про те, що він був наділений пророцтвом, таємними знаннями, які сьогодні переказуються в різних варіантах. Він припинив суперечки щодо місця будівництва, сказавши, що старе місце для будівництва нового храму є благодатним і ніякого лиха тут не станеться.

Василь Турчиняк був наділений, як більшість народних майстрів, надприродними здібностями.

Під час спорудження купола один з майстрів не втримався на риштуванні, але, падаючи донизу, зачепився за балку, повис на ній і залишився неушкодженим.

Подібний сюжет ми маємо з бойківським майстром, будівничим церков Лукою Снігуром. «Майстер Луць був характерником. Лежить ввечері вдома, а хтось прийшов на будову вкрасти дошку. Злодій взяв її, та так і ходив з нею навколо церкви цілу ніч, аж поки він, Луць, не прийшов вранці і не відпустив його» або «Молодий підмайстер боїться вилізти на риштування, а Луць каже — лізь, вгору тебе потягну, а вниз не пущу» (Тарас, 2018, с.163).

Побачив В. Турчиняк у сні свою смерть. У липні 1939 р. майстрові приснилося, що ікону, над якою він працював, «побила червоточина». «Тому я вмирати буду», — сказав Турчиняк вранці. Відчув слабкість, попросив винести його з хати на подвір'я, до образу. «Хворів не довго — тиждень, 25 липня 1939 р. помер» (Флис, 2010-2011, с. 51).

Висновки

Незаперечно, що Василь Турчиняк є видатним народним гуцульським майстром, який використовував різьбу по дереву в оформленні екстер'єру церковних будівель: на стінах зрубів підопасання, одвірків, галерей. Він зробив вагомий внесок у виготовлення, декорування іконостасів, предметів церковного інтер'єру, найдовше зберіг традиції народного плоскорізьблення по дереву.

Всі перекази, розповіді про В. Турчиняка в роки незалежності домислюються, обростають новими деталями, з'являються нові оповіді, які часто не відповідають тій інформації, яка нам відома про нього середини ХХ ст. У сьогоденні публікаціях ми маємо не дійсну історико-культурну реальність творчості В. Турчиняка, а різновид усного народного фольклору, в якому його постать обростає вагою, народ поетизує майстра, якого любить і хоче показати мудрішим за інженера, архітектора, гонорового пана.

Це позитивне явище привертає увагу до творчої спадщини В. Турчиняка, а також до дулібської церкви та дулібських майстрів-будівничих широке коло шанувальників. Сакралізація В. Турчиняка

відбулася завдяки тому, що він був відомим майстром, ще за життя про нього писали видатні люди, його макети церков мали визначні особистості першої половини XX ст. Мистецтвознавці багато зробили щодо вивчення та популяризації його творчості.

З мистецької спадщини майстра В. Турчиняка у церкві св. Юрія залишилися: два бічні престоли Христа Спасителя та Божої Матері, кивот (дарохранилище), двоярусне панікадило (павук у центральній наві з композицією восьми капличок), крісло-фотель, на якому мав сидіти архієрей під час відвідин церкви (горне сідалище). Всі ці творіння є важливими складовими інтер'єру, а також потребують їх введення не тільки в науковий, а й соціально-культурний обіг. Історія села Дуліб, церкви св. Юрія є потужним брендом, візитівкою, яка привертає увагу до нашої культурної архітектурно-мистецької спадщини. Її необхідно залучити до туристичних маршрутів, які здійснюються по визначних перлинах дерев'яної архітектури та місцями, де жили і працювали визначні особистості України.

На завершення необхідно вказати, що церква св. Юрія в с. Дуліби є синтетичним творінням архітектурного проекту В. Дидинського, який знайшов нове звучання завдяки таланту В. Турчиняка та дулібських майстрів.

Бібліографія

- Шухевич, В., 1899, Куністась. *Діло*, 26.
- Лагодинська, Г., 1938. Скарби мистецтва у глухій закутині. *Наша Батьківщина*. Львів, 11.
- УРЕ, ред., 1964. *Українська радянська енциклопедія*, т. 15, Київ.
- Такою була його доля. *Львовская правда*. 1964. 17 березня.
- Кирилюк, Г., 1957. *Доля Василя Турича: Оповідання*. Київ: Молодь.
- Флис, С., 2011. *Різьбяр від Бога* [online] Доступно: <<http://volya.if.ua/2011/02/rizbyar-vid-boha/>> [Дата звернення: 04 березень 2021]
- Флис, С., 2016. *Феномен Василя Турчиняка*. [online] Доступно: <http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/02/blog-post_18.html> [Дата звернення: 04 березень 2021]
- Лашук, Ю., 1955. *Народний архітектор та різьбяр-декоратор Василь Турчиняк (Турич) (1864—1939). Обстеження творчості народного архітектора й різьбяра-декоратора з Підкарпаття*. Київ, Рукопис.
- Енциклопедія Українознавства*, 2000. Т. 9. Львів, 2000. С. 3205-3600.
- Пуга, Г., 1992, Майстер. *В своїй хаті своя правда*. Київ: Всеукраїнська музична спілка. Стрий: Мале підприємство «Опришки», с.24—28.
- Митці України: Енциклопедичний довідник*, 1992. Київ: Українська енциклопедія, 1992.
- Мистецтво України: Біографічний довідник*, 1997. Київ: Українська енциклопедія.
- Вуйчик, В. та Слободян, В., 2001, Матеріали до словника народних будівничих. *Записки НТШ. Праці Комісії архітектури та містобудування*, т. ССXL1. Львів. с.544—601.
- Могитич, І., 1999. Гуцульські майстри будівничі: Причинки до словника. *Історія Гуцульщини*. Львів: Логос, т. IV, с.517—518.
- Дем'янчук, А., 1994. Майстер з Лугу. *Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво*. Львів, с.104—106.
- Клапчук, В., 1996, Великий різьбяр минулого. *Гуцульщина*, 2 (48), с.12—13.
- Тимків, Б., 2009. *Мистецтво України та діаспори: дереворізьба сакральна й ужиткова*. Івано-Франківськ: Нова Зоря.
- Кравченко, Я., 1991. До питання створення іменного покажчика народних майстрів-будівничих Карпатського краю. *Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво*. Львів, 2, с.100.
- Скаврон, Б., 2014. НепрОстий гуцульський майстер. *Zbruc̣* [online] Доступно: <<https://zbruc.eu/node/29929>> [Дата звернення 04 березень 2021].
- Флис, С., 2010-2011. Сакральні шедеври Василя Турчиняка. *Грегіт*, 2010/2011, ч.7, с.49—51.

Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, 2021. *Турчинак Василь Іванович* [online] Доступно: <<http://hutsul.museum/collection/explore/masters/211/1520/>> [Дата звернення 04 березень 2021].

Типчук, В., 2002. *Мистецькі традиції і новаторство у творчості Василя Турчиняка 1900—1939 років*: автореф. дис... канд. мистецтвознавства 17.00.06. Львів, 2002. 20 с.

Типчук, В., 1998. Церкви Василя Турченяка (Турчиняка) на бойківському підгір'ї. *Народознавчі Зошити*, 5, с.529—531.

Типчук, В., 2000а. Майстер-будівничий з Делятинщини Василь Турчиняк. *Українська академія мистецтв*, 7. Київ, с.181—188.

Типчук, В., 2000б. Гуцульський майстер сакральної різьби. *Образотворче мистецтво*, 3-4. Київ.

Типчук, В., 2000с. Делятинський осередок художньої деревообробки Гуцульщини. *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів, 2000. № 11. С. 170—181.

Корогодський, Р., 1992. Відродження джерел. *Образотворче мистецтво*, 1, с.38—40.

Чень, Л. та Попова, С., 2012. Церква св. Юрія в с. Дуліби Стрийського району. *Архітектура громадських споруд та містобудування. Традиції та новації у вищій архітектурній освіті*, 5. Харків, с. 94—98.

Мельник, І., 2017. Художнє дерево Гуцульщини: мистецькі та стилістичні особливості ремесла делятинського краю (на матеріалах експедиційних досліджень). *Народознавчі зошити*. 5 (137), с.1173—1176.

Типчук, В., 2005. Архітектурна спадщина народного майстра Василя Турчиняка 1900—1939 років. *Вісник Прикарпатського університету Мистецтвознавство*, 8. Івано-Франківськ: Плай, с. 10—19.

Типчук, В., 2007. Різьблені екстер'єрні хрестографи Василя Турчиняка 1921—1923 років. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*, 10-11. Івано-Франківськ: Плай, с.37—40.

Тарас, Я., 2007. *Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект*. Львів: ІН НАНУ.

Тарас, Я., 2018. Новознайдені матеріали до біографії і творчості бойківського теслі Луки Снігура. *Lemkovia, bojkovia, rusíni — dejiny, súčasnosť, materiálna a duchovná kultúra*. Banská Bystrica, 7, Č. 2. s.153—165.

Громик, В. та Слободян В., 2017. *Дерев'яні церкви Івано-Франківської області*. Львів.

Дацишин, В., 2015. Три спомини про батька. *Щедра нива отця Михайла Дацишина. Збірник спогадів і матеріалів*. Дрогобич: Посвіт.

Kronika Ilustrowana: dodatek tygodniowy «Wieku Nowego», 1936. 9.II.1936.

Петрашук, О., 1994. Майстер з Делятина. *Гуцульщина*, 3—5.

References

Shukhevych, V. (1899). *Kunistas'. Dilo* (Ch. 26) [in Ukrainian].

Kronika Ilustrowana: dodatek tygodniowy «Wieku Nowego». (1936, 9.II) [in Polish].

Lahodyn's'ka, H. (1938). Skarby mystetstva u hlukhij zakutyni. *Nasha Bat'kivschyna* (№ 11). L'viv [in Ukrainian].

Ukrains'ka radians'ka entsyklopediia (1964, Vol. 15). Kyiv: Holov. red. URE. 591 c. [in Ukrainian].

Takoiu bula joho dolia. (1964). *L'vovskaia pravda* (17.03) [in Ukrainian].

Kyryliuk, H. (1957). *Dolia Vasylia Turycha: Opovidannia*. Kyiv: Molod'. 117 s. [in Ukrainian].

Flys, S. *Riz'biar vid Boha*. Retrieved from: <http://volya.if.ua/2011/02/rizbyar-vid-boha/> [in Ukrainian].

Flys, S. *Fenomen Vasylia Turchyniaka*. Retrieved from: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/02/blog-post_18.html [in Ukrainian].

Laschuk, Yu. (1955). *Narodnyj arkhitektor ta riz'biar-dekorator Vasyl' Turchyniak (Turych) (1864—1939)*. Obstezhennia tvorchosti narodnoho arkhitektora j riz'biara-dekoratora z Pidkarpattia. Kyiv, 1955. Rukopys. 22 s. [in Ukrainian].

- Entsyklopediia Ukrainoznavstva*. (2000). (Vol. 9, pp. 3205—3600). L'viv [in Ukrainian].
- Puha, H. (1992). *Majster. V svoj khati svoja pravda* (pp. 24—28). Kyiv: Vseukrains'ka muzychna spilka. Stryj: Male pidpriemstvo «Opryshky» [in Ukrainian].
- Myttsi Ukrainy: Entsyklopedychnyj dovidnyk*. (1992). Kyiv: Ukrains'ka entsyklopediia. 848 s. [in Ukrainian].
- Mystetstvo Ukrainy: Biohrafichnyj dovidnyk*. (1997). Kyiv: Ukrains'ka entsyklopediia. 700 s. [in Ukrainian].
- Vujtsyk, V. & Slobodian, V. (2001). Materialy do slovnika narodnykh budivnychkh. *The Notes of the NTSh* (Vol. CCXL1, pp. 544—601). Lviv: NTSh [In Ukrainian]
- Mohytych, I. (1999). Hutsul's'ki majstry budivnychi: Prychynky do slovnika. *Istoriia Hutsul'schyny* (Vol. IV, pp. 517—518). L'viv: Lohos [in Ukrainian].
- Dem'ianchuk, A. (1994). *Majster z Luh. Dekoratyvno-uzhytkove ta obrazotvorche mystetstvo* (pp. 104—106). L'viv [in Ukrainian].
- Klapchuk, V. (1996). Velykyj riz'biar mynuloho. *Hutsul'schyna* (№ 2 (48), pp. 12—13) [in Ukrainian].
- Petrashchuk, O. (1994). *Majster z Deliatyna. Hutsul'schyna* (№ 3—5, p. 29) [in Ukrainian].
- Tymkiv, B. (2009). *Mystetstvo Ukrainy ta diaspori: derevoriz'ba sakral'na j uzhytkova*. Ivano-Frankivs'k: Nova Zoria. 208 s. [in Ukrainian].
- Kravchenko, Ya. (1991). Do pyttannia stvorennia imennoho pokazhchyka narodnykh majstriv-budivnychkh Karpats'koho kraiu. *Dekoratyvno-uzhytkove ta obrazotvorche mystetstvo* (№ 2, p. 100). L'viv [in Ukrainian].
- Skavron, B. *NeprOstyj hutsul's'kyj majster*. Zbruc. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/29929> [in Ukrainian].
- Holinej, S. *Budivnychyj, majster sakral'noi riz'by, a chy «deliatyns'kyj vischun»? Nova Zoria*. Retrieved from: <https://novazoria.if.ua/last/2275> [in Ukrainian].
- Flys, S. (2010/2011). Sakral'ni shedevry Vasylia Turchyniaka. *Grehit* (№ 7, pp. 49—51) [in Ukrainian].
- Natsional'nyj muzej narodnoho mystetstva Hutsul'schyny ta Pokuttia*. Retrieved from: <http://hutsul.museum/collection/explore/masters/211/1520/> [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2002). *Mystets'ki tradytsii i novatorstvo u tvorchosti Vasylia Turchyniaka 1900—1939 rokiv: avtoref. dys... kand. mystetstvoznavstva 17.00.06*. L'viv. 20 s. [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (1998). Tserkvy Vasylia Turcheniaka (Turchyniaka) na bojkivs'komu pidhir'i. *The Ethnology Notebooks* (№ 5, pp. 529—531) [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Majster-budivnychyj z Deliatynschyny Vasyl' Turchyniak. In *Ukrains'ka akademiia mystetstv* (№ 7, pp. 181—188). Kyiv. [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Hutsul's'kyj majster sakral'noi riz'by. *Obrazotvorche mystetstvo* (№ 3—4). Kyiv. [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2000). Deliatyns'kyj osередok khudozhn'oi derevoobrobky Hutsul'schyny. *Visnyk L'vivs'koi akademii mystetstv* (№ 11, pp. 170—181). L'viv [in Ukrainian].
- Korohods'kyj, R. (1992). Vidrodzhennia dzherel. *Obrazotvorche mystetstvo* (№ 1, pp. 38—40) [in Ukrainian].
- Chen', L. & Popova, S. (2012). Tserkva sv. Yuriia v s. Duliby Stryjs'koho rajonu. Arkhitektura hromads'kykh sporud ta mistobuduvannia. *Tradytsii ta novatsii u vyschij arkhitekturnij osviti* (Vyp. 5, pp. 94—98). Kharkiv [in Ukrainian].
- Mel'nyk, I. (2017). Khudozhnie derevo Hutsul'schyny: mystets'ki ta stylistychni osoblyvosti remesla deliatyns'koho kraiu (na materialakh ekspedytсийnykh doslidzhen'). *The Ethnology Notebooks* (№ 5, pp. 1173—1176) [in Ukrainian].
- Flys, S. & Prokhas'ko, T. *Sokrat iz Luh*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/29929> [in Ukrainian].
- Typchuk, V. (2005). Arkhitekturna spadschyna narodnoho majstra Vasylia Turchyniaka 1900—1939 rokiv. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Mystetstvoznavstvo* (Vyp. VIII, pp. 10—19). Ivano-Frankivs'k: Plaj [in Ukrainian].

Typchuk, V. (2007). Riz'bleni ekster'ierni khrestohrafemy Vasylia Turchyniaka 1921—1923 rokiv. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Mystetstvoznavstvo*. (Vyp. X—XI, pp. 37—40). Ivano-Frankivs'k: Plaj [in Ukrainian].

Taras, Ya. (2007). *Sakral'na derev'iana arkhitektura ukrainsiv Karpat: kul'turno-tradytsijnyj aspekt*. L'viv: IN NANU. 640 s. [in Ukrainian].

Taras, Ya. (2018). Novoznajdeni materialy do biohrafii i tvorchosti bojkivs'koho tesli Luky Snihura. *Lemkovia, bojkovia, rusíni — dejiny, súčasnosc', materialna a duchovná kultúra* (T. VII, Č. 2, pp. 153—165). Banská Bystrica [in Ukrainian].

Hromyk, V. & Slobodian, V. (2017). *Derev'iani tserkvy Ivano-Frankivs'koi oblasti*. L'viv. 119 c. [in Ukrainian].

Datsyshyn, V. (2015). Try spomyny pro bat'ka. In *Schedra nyva ottsia Mykhajla Datsyshyna. Zbirnyk spohadiv i materialiv*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].

Ярослав Тарас

Кафедра архітектури і реставрації,
Національний університет “Львівська політехніка”.

E-mail: etnomod@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7241-9466

MASTER VASYL TURCHYNYAK - BUILDING CHURCH OF ST. YURIYA IN THE VILLAGE OF DULIBA, STRIYSKY DISTRICT: REALITY AND TALE

© *Тарас, Я.*, 2021

The idea of writing an article appeared during the elaboration of sources for historical and cultural essay about the village Duliby of the Stryi District. In publications devoted to master V. Turchinyak, the Duliby's Church of St. Yuriy building., there are a number of provisions for which I am as a historian, architect must react, highlight your vision of this figure. The relevance of the topic is outlined.

The purpose of the publication is to consider extensive historiography, to highlight the current state of study of life and artistic heritage of the builder Vasyl Turchinyak from Lug Nadvirna district. The source base of the article is analyzed works devoted to V. Turchinyak, from the end of the XIX century to the present.

For the first time talked about the master at the end of the XIX century, after a well-known public figure and ethnographer Volodymyr Shukvevich visited him. It has been established that the study of creativity of master V. Turchinyak activated at the end of 20th-early 21th century. This determines the chronological limits of our research.

The participation of V. Turchinyak, Dulibian community and master in the construction of the Chirch of St. Yuriy in the village of Duliby is expressed on detail.

The role of Father M. Datsishin in resurrection of memory of the of the prominent master, in the dissemination of information about the Dulib's Church of St. Yuriy is relevant.

It is shown what was based on the talent of the master V. Turchinyak, which allowed him to organically combine architectural and constructive elements with the artistic, as he adapted the traditional thread to the requirements of sacred monumental art, created a distinelive style. It was found that the master V. Turchinyak, as most of the folk masters, was endowed with supernatural abalities, as widespread revision of his beliefs, divination, and providence.

It is stated that in many today's publications, we have a valid historical and cultural reality of the creativity of V. Turchinyak, and a variety of oral folklore, in which his figure is grown by weight, people poetize the master who loves and wants to be shown wiser than architect, engineer, and mister.

The research methodology is based on theoretical analysis, systematization and generalization, historical examination and observation of the author.

Keywords: Master V. Turchinyak, Church of St. Yuriy in Duliby, Hutsulshyna, Boykivshchyna.